

ЕТНОГРАФСКИТЕ ФИЛМОВИ КАКО ФАКТОР ЗА ЧУВАЊЕ НА ТРАДИЦИОНАЛНАТА КУЛТУРА

ETHNOGRAPHIC FILMS AS A FACTOR FOR PRESERVING THE TRADITIONAL CULTURE

Силвестер ПРОЛЕ • Silvester PROLE

ЈОУ Дом на култура „Македонија“, Гевгелија, Северна Македонија
PMI House of Culture “Macedonia”, Gevgelija, North Macedonia
s.prole@yahoo.com

АПСТРАКТ

Етнокорологијата како наука која ја проучува старата орска традиција, а своето место го завзела во последните мигови од изумирањето на истата, е специфична да се истражува од денешен аспект. Денес со развојот на техниката, технологијата и брзиот начин на живот се губи вистинската вредност на друштвениот живот. Наследството, традицијата и комуникацијата во секојдневниот живот - трите форми на постоење на фолклорот и фолклорното во современиот свет укажуваат на потреба од луѓе и заедници од овој вид на култура. Еден од факторите за чување и валоризирање на традиционалната култура се и етнографските филмови кои во последната деценија се доста популарни кај младата популација стручни лица од областа на фолклорот.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ

етнокорологија; етнографски филмови; визуелна антропологија; традиционална култура; филмска адаптација;

ABSTRACT

Ethnochoreology as a science that studies the old folk-dance tradition, which took its place in the last moments of its extinction, is specific to be researched from today's perspective. Nowadays, with the development of the technique, technology and the fast lifestyle, the true value of social life is being lost. The heritage, tradition, and communication in everyday life - the three forms of existence of folklore and folk culture in the modern world indicate the need for people and communities of this kind of culture. One of the factors of preserving and valorizing traditional culture are ethnographic films, which in the last decade have been quite popular among the young population of experts in the field of folklore.

KEY WORDS

ethnochoreology; ethnographic films; visual anthropology; traditional culture; film adaptation;

ВОБЕД

Визуелниот метод на прикажување (презентирање) на сегменти од традиционалната култура датира од пред два века, со самото појавување на првата камера во Македонија. Така, првите видео записи од страна на браќата Манакис се направени кон крајот на XIX век најмногу во околината на Битола и Битолско, но и делови од јужномакедонската етнографска целина (Јаневски, 2011: 151). На нивните видео записи можат да се забележат сегменти од обредни содржини, но и сегменти од орската традиција. Во нивните кадри кои се доста кратки во тој период можат да се забележат ора кои се изведувани начјесто од етничката група Власи. Во нивниот фонд на филмувани материјали за нас етнокореолозите се значајни трите кадри од традиционалното оро на ливада, црковниот собор во црквата Св. Недела во Битола и празнувањето на Ѓургјовден во едно од влашките села (Јаневски, 2011: 151). Вистинската визуелна антропологија и создавањето на посериозни етнографски филмови започнува кон крајот на четириесеттите и почетокот на педесеттите години од минатиот век. Тој период во продукција на Вардар филм започнале да се создаваат етнолошки и етнографски филмови во кои биле прикажувани обредни содржини, обичаи, секој-дневниот живот на луѓето. Исто така во тој период се создадени и видео записите за првите фестивали во Македонија.

<https://vardarfilm.mk/istoriat/>

INTRODUCTION

The visual method of showing (presenting) segments of traditional culture dates back two centuries, with the appearance of the first camera in Macedonia. Thus, the first video recordings by the Manaki brothers were made at the end 19th century, mostly in the vicinity of Bitola and the Bitola region, as well as parts of South Macedonian ethnographic entirety (Јаневски, 2011: 151). In their video recordings, segments of ritual contents can be seen, as well as segments of folk-dance tradition. In their shots, which are quite short in that period, folk-dances performed mainly by Vlach ethnic group can be seen. In their fund of filmed materials, the three shots of traditional folk-dance in the meadow, the church council in The church of St. Nedela in Bitola and the celebration of St. George's Day (Ѓurgjovden) in one of the Vlach villages are significant for us the ethno-choreologists (Јаневски, 2011: 151). The real visual anthropology and the creation of more serious ethnographic films began in the late 40s and early 50s of the last century. During that period in the production of Vardar film, ethnological and ethnographic films began to be created, in which ritual content, customs and everyday life of people were shown. Also, during that period video recordings for the first festivals in Macedonia were created.

<https://vardarfilm.mk/istoriat/>

Слика 1: *Вламко оро* од објективот на браќа Маначи
Photo 1: *Vlach folk-dance* from the lens of the Manaki brothers

Тука ќе ги споменеме и трите етнолошки филмови на една од првите директорки на Етнолошкиот музеј во Скопје Вера Кличкова. Таа е автор на шест етнолошки филмови, а три од нив се доста важни за етнокорееологијата каде што се прикажува дел од орската традиција. Етнолошките филмови датираат од пионерските и истовремено златни денови на етнолошката документарна продукција во Македонија. „Русалиски обичаи во Гевгелиско“ е документарен филм од 1957 година, во режија на Благоја Дрнков, а по сценарио на Вера Кличкова. Филмот во детали го прикажува значењето на играта, ората и адетите од Гевгелискиот крај. Во тамошните села се силно зачувани ритуалите кои водат потекло од древниот пагански период со елементи на шаманизам. Сите обичаи се поврзуваат со Русалиите, а самиот

Here we will also mention the three ethnological films of one of the first directors of the Ethnological museum in Skopje, Vera Klichkova. She is the author of six ethnological films and three of them are quite important for the ethnochoreology where a part of the folk-dance tradition is presented. Ethnological films date back to the pioneering and at the same time golden days of the ethnological documentary production in Macedonia. “Rusali customs in the Gevgelija region” is a documentary film from 1957, directed by Blagoja Drnkov, and screenplay by Vera Klichkova. The film shows the significance of the dance, folk-dance and the customs from the Gevgelija region in detail. In the local villages the rituals originating from the ancient pagan period with elements of shamanism are strongly preserved. All customs are associated with the Rusali, and the word itself means “Rozalija” –

збор значи „Розалија“ – и доаѓа од цвеќето роза (трендафил), дури и култно – посветуван на мртвите. Документарниот филм е реализиран со малку мистика во пристапот, и би бил доста неразбирлив во однос на местата и дешифрирањето на обичаите – без детални коментари на филмскиот наратор (Проле, 2018: 45).

„Велигденски обичаи“ е филм кој трае околу 20 минути и е снимен во 1954 година по сценарио на Кличкова. Преку овој филм Етнолошкиот музеј има за цел ги запази богатите традиции од нашата културна историја, кои ќе послужат како документ за проучување на битието на нашиот народ.

„Мариовска свадба“ е документарец во колор снимен во 1966 година, по сценарио на Вера Кличкова. Филмот ги презентира свадбарските обичаи во Мариовскиот регион од Македонија – презентирани во склоп со пред-свадбарските обичаи, како и со оние адети после свадбата, по одржувањето на самата церемонија, кои траат уште една цела недела по завршувањето на свадбата. Според богатството на обичаите што произлегуваат од овој крај на Македонија, а коишто се одвиваат во рамките на свадбарските свечености, неминовно следи заклучокот дека станува збор за апсолутно изворна варијанта која останала вака архаична – пред сè поради природната географска изолација на овој крај во Македонија.

(<https://umno.mk/filmovi-na-vera-klickova-pionerkata-na-vizuenata-etnologija/>)

and comes from the flower rose, and even has a cultic dedication to the dead. The documentary is made with a touch of mysticism in its approach, and would be quite incomprehensible in terms of places and deciphering the customs - without detailed commentary from of film's narrator (Проле, 2018: 45).

“Easter customs” is a film that lasts about 20 minutes and was filmed in 1954 based on Klichkova's screenplay. Through this film, the Ethnological Museum aims to preserve the rich traditions of our cultural history, which will serve as a document for the study of our people's way of life.

“Mariovo wedding” is a color documentary filmed in 1966, based on Vera Klichkova's screenplay. The film presents the wedding customs in the Mariovo region of Macedonia, presented in the context of pre-wedding customs, as well as the customs following the wedding after the ceremony itself, which lasted for another whole week after the end of the wedding. According to the wealth of customs that originate from this part of Macedonia, which take place within the wedding ceremonies, it inevitably leads to the conclusion that this is an absolutely original variant that has remained so archaic, primarily due to the natural geographical isolation of this area in Macedonia.

(<https://umno.mk/filmovi-na-vera-klickova-pionerkata-na-vizuenata-etnologija/>)

Слика 2: Сцена од филмот *Русалиските обичаи во гевгелиско* по сценарио на Вера Кличкова од 1957 година.

Photo 2: A scene from the film *Rusali customs in the Gevgelija region* by Vera Klichkova's screenplay from 1957.

ЕТНОГРАФСКИ ФИЛМ

Жан Руш е француски кинематограф и антрополог којшто изјавил дека за него „снимањето е само метода за да им покажам на другите како ги гледам“. (Филак & Горишек, 2016: 98). Во оваа статија ќе се реализира неодамна снимениот етнографски, етнологски и етнокорееолошки филм, односно филмска адаптација за женските обредни поворки Лазаренки – реликвија на етничкиот предел Бојмија. Но пред анализата треба да се постави прашањето колку филмот е етнографски, зошто е етнологски и етнокорееолошки.

Визуелна антропологија претставува метода за собирање и презентација на материјали од традиционалната култура. Се претпоставува дека визуелната антропологија е специјализирана

ETHNOGRAPHIC FILM

Jean Rouch is a French cinematographer and anthropologist who has stated that, according to him, "filming is just a method to show others how I see them." (Филак & Горишек, 2016: 98). In this article, the recently made ethnographic, ethnological and ethnocoreological film, i.e. a film adaptation of the women's ritual processions Lazarinki – a relic of the Boymia ethnic region, will be realized. However, before the analysis, we need to address the question to what extent the film is ethnographic, why it is ethnological and ethnochoreological.

Visual anthropology represents a method for collecting and presenting materials from traditional culture. It is assumed that visual anthropology specializes only in ethnographic films or photography, but in fact its field of

само за етнографски филмови или фотографија, но во суштина нејзиното поле на истражување е пошироко отколку само производство на визуелен материјал, бидејќи тоа вклучува и анализа на фотографии, на уметноста, на материјалната култура, како и истражување на говорот на телото. Фотографиите, филмовите и видеофилмовите можат да послужат како средства за забележување и зачувување на визуелни податоци или за откривање на визуелните податоци и начинот на нивното создавање.

Мејнстримот на визуелната антропологија може да се подели на три дела: снимање за сопствена употреба на истражувачот (студија, архива), снимање за комуникација со луѓето што се истражувани и снимање за комуникација со пошироката публика каде што се наоѓаат етнографските филмови. Етнографскиот филм, како најпознат „производ“ на визуелната антропологија, може да биде во исто време инструмент за истражување и медиум за презентација на традиционалната култура и научните сознанија (Филак & Горишек, 2016: 98).

ЛАЗАРЕНКИ – РЕЛИКВИЈА НА ЕТНИЧКИОТ ПРЕДЕЛ БОЈМИЈА

Проектот ЛАЗАРЕНКИ, кој е во продукција на ЈОУ Дом на култура „Македонија“ од Гевгелија беше реализиран во 2023 година токму на празникот Лазарева сабота, една недела пред големиот христијански празник Велигден. Во соработка со универзитетскиот

research is wider than just the production of visual material, as it includes the analysis of photographs, of art, of material culture, as well as research of body language. The photographs, films, and videos can serve as means of observing and preserving visual data or for discovering visual data and the way of its creation.

The mainstream of visual anthropology can be divided into three parts: recording for the researcher's own use (study, archive), recording for communication with the people being researched, and recording for communication with the wider audience where ethnographic films are found. The ethnographic film, as the most famous "product" of visual anthropology, can be at the same time an instrument for research and a medium for presentation of the traditional culture and scientific knowledge (Филак & Горишек, 2016: 98).

LAZARENKI – A RELIC OF THE ETHNIC REGION BOYMIA

The LAZARENKI project, in the production of PMI House of Culture "Macedonia" from Gevgelija, was realized in 2023 precisely on the holiday Lazarus Saturday, a week before the great Christian holiday Easter. In collaboration with the university ensemble Macedonia, in

Ансамбл Македонија, во оваа филмска адаптација како статисти и учесници се појавуваат уметниците студенти на одделот за етнокорееологија на Музичката академија при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип и истовремено членови на Ансамблот.

Филмската адаптација ЛАЗАРЕНКИ може да се вметне во категорија на етнолошки и етнографски филмови не само поради неговата природа на обработка, реализација и прикажување. Во него се обработени неколку обредно – вокални нумери кои групата девојчиња ги пееле на денот на изведување на чинот. Истите песни се адаптирани во 13 минутен краткометражен документарен филм, во кој се прикажани неколку обредни дејствија и обичаи кои момите ги правеле за време на обредот. Тука ќе ги споменеме песните *Еј Лазаре, Лазаре; Черешнице малој моме; Имала мајка син питимија; Ервенушо моја душо*. Исто така во филмот се претставени и неколку обредности како дарување од страна на домаќинот, а тоа најчесто било со бело неварено јајце или со пари. На крајот највозрасната во групата (танчаријата) ги дели на еднакви делови јајцата на сите членови во групата, а едно јајце крши од земја за берикет и благосостојба, но и за успешно завршен чин. Прикажан е и дел од собор на кој се собирале лазаренките, најчесто соборот се одржувал во дворот на црквата или на сред село. Во адаптацијата е прикажано *Шареното оро*, како и дел од инструментариумот кој се користел во овој предел, тапанот и гајдите.

this film adaptation the artists are students of the Department of Ethnochoreology of the Music Academy at the University "Goce Delchev" in Stip, appear as extras and participants, and the same time members of the ensemble.

The film adaptation LAZARENKI can be categorized as an ethnological and ethnographic film, not only because of its nature of processing, realization and presentation. In it, several ritual-vocal songs that the group of girls sang on the day of the performance were processed. The same songs are adopted into 13-minute short documentary film, in which several ritual actions and customs were performed by the girls during the ceremony. Here we are going to mention the songs *"Ej Lazare Lazare"; "Chereshice maloј mome"; "Imala majka sin pitimija"; "Ervenusho moja dusho"*. The film also presents several rituals, such as the offerings made by the host, which often include white unboiled eggs or money. At the end, the oldest in the group (the dancer) divides the eggs into equal parts for all members in the group and breaks one egg from the ground for prosperity and well-being, but also for a successfully completed act. The film depicts a part of the congregation too, where the Lazarenki would gather, typically held in the churchyard or at the center of the village. The adaptation shows *"Shareno oro"* (The Colorful Folk-dance) as well as a part of the musical instruments used in this region, including the drum and the bagpipes.

Англискиот антрополог Маркус Бенкс поставил три критериуми врз основа на кои е значајно да се разгледа степенот до кој филмот ги поседува својствата на „етнографијата“. Критериумите укажуваат на намерата на авторот, условите на снимање на настанот и приемот односно реакцијата кај публиката (Наумовиќ, 2017: 14). Водејќи се по овие критериуми за проектот Лазаренки се поставија неколку прашања кои беа патоказа за реализација на проектот и постигнување на целта, зошто е снимен филмот, за кого, на кој начин и како може да биде искористен? Се дискутираше за времетраењето на филмот, како и односот воспоставен помеѓу авторот и учесниците во самиот проект, за на крај да се постави прашањето како публиката ќе реагира на финалниот производ. Станува збор за физички, емоционални, когнитивни етички одговори со визуелно-звучно значење на кои се изложени гледачите за време на проекцијата, кои, во некои случаи, можат да бидат многу далеку од оригиналните намерите на авторот. Во оваа смисла, етнографските филмови овде се сметаат за продукти на рефлексивна и етички одговорна документарна практика, кои се претставени на визуелно компетентен начин и во исто време разгледуваат прашања од важност за разбирање на биолошката, социјалната и културната условеност на формите на однесување и размислување на поединци и различни човечки групи во кои се вклучуваат сите етнички групи и припадност.

The English anthropologist Marcus Banks has set three criteria on the basis of which it is significant to consider the degree to which the film possesses the properties of ethnography. The criteria indicate the intention of the author, the recording conditions of the event and the reception or the reaction of the audience (Наумовиќ, 2017: 14). Following these criteria, for the Lazarenki project, several questions were posed as indicators for the project's realization and goal achievement, why was the film made, for whom, in what way, and how can it be utilized? The duration of the film was discussed, as well as the relationship established between the author and the participants in the project itself, to finally raise the question of how the audience will react to the final product.

It is about physical, emotional, cognitive, ethical responses with visual-sound meaning that the viewers are exposed to during the projection, which, in some cases, can be very far away from the original intentions of the author. In this sense, ethnographic films are considered products of a reflective and ethically responsible documentary practice, which are presented in a visually competent manner and at the same time consider issues of importance for understanding the biological, social and cultural conditioning of the forms of behavior and thinking of individuals and different human groups that include all ethnic groups and affiliation.

Адаптацијата беше снимена на локација која е афтохтона за изведување на обредот, односно беше снимена во село Петрово, на неколку километри од градот Гевгелија во Македонија.

НАРАТИВ ОД АВТОРОТ

„Една недела пред големиот христијански празник Велигден, во етничкиот предел Бојмија започнувале обреди и обичаи за Лазарева сабота од страна на немажени девојки од 7 до 15 години, познати под терминот ЛАЗАРЕНКИ. Обредните активности започнувале од Тодорица и траеле цела недела. Девојките ги учеле песните од повозрасните (баби, мајки, стрини, тетки и др.), а за време на вежбањето се слушале песни од сите страни на селото. Утрото во саботата пред да започнат со пеење тие се собирале во месната црква за да добијат благослов од свештеник. Одејки по две во група, од куќа до куќа пееле наменски песни (за домаќин, домаќинка, ерген, невеста), со кои давале благослов за здравје, берикет, среќа...

За таа цел биле дарувани со небојадисани јајца и пари од страна на домаќините. На крајот од обредниот чин, Лазаренките оделе „на сеир“ каде што играле оро со останатите мештани, а по соборот ги делеле даровите меѓусебно. Највозрасната девојка на групата зема едно јајце и го крши од земја за здравје, среќа и берикет.“

*Ej Lazare, Lazare!
More mlado vojniche, u.
Chij sa via dvorove,
S bel busilek miteni.*

The adaptation was filmed in a location that is indigenous to the performance of the ritual, specifically in the village of Petrovo, located a few kilometers from the town of Gevgelija in Macedonia.

NARRATIVE BY THE AUTHOR

“A week before the great Christian holiday Easter, in the ethnic region of Boymia, rituals and customs for Lazarus Saturday began by unmarried girls from 7 to 15 years old, known under the term LAZARENKI. Ritual activities started from Todorica and lasted for a whole week. The girls learned the songs from their elders (grandmothers, mothers, aunts, etc.), and during the practice songs were heard from all over the village. On Saturday morning, before starting to sing, they gathered at the local church to receive a blessing from a priest. Going in a group of two from house to house they sang dedicated songs (for the host, hostess, bachelor, bride), giving blessing for health, prosperity, happiness...

For this purpose, they were given undyed eggs and money by the hosts. At the end of the ritual act the Lazarenki danced the folk-dances with the rest of the locals, and after the gathering they shared the gifts among themselves. The oldest girl in the group takes an egg and breaks it from the ground for health, happiness and prosperity.”

*Ej Lazare, Lazare!
More mlado vojniche, i.
Chij sa via dvorove,
S bel busilek miteni.*

*С бел бусилек митени.
С црвен стратур ринани!*

*S bel busilek miteni.
S crven stratur rinani!*

Слика 3: Дарување на Лазаренките од страна на домаќин (Новаков, 2023.08.04)
Photo 3: Lazarenki presented with gifts by a host (Новаков, 2023.08.04)

ЗАКЛУЧОК

Етнографските филмови се сепак една од посилните карики за зачувување и валоризација на традиционалните вредности. Покрај пишаните документи кои се неисцрпен извор на информации, заедно со етнографските, етнолошките и етнокоролошките филмови традиционалната култура може да го доживее своето утре. Апел до младата популација на истражувачи и научници во областа на фолклорот за поголем развој, унапредување и обогатување на етнографските филмови.

- како медиумски и филмски жанр, етнолошките филмови не треба само да го одржува својот континуитет на презентација, туку постепено да се вметнуваат нови етнолошки и етнокоролошки теми, како и технолошки

CONCLUSION

The ethnographic films are still one of the strongest links for preserving and valorizing the traditional values. In addition to written documents, which are an inexhaustible source of information, along with the ethnographic, ethnological and ethnochoreological films, the traditional culture can experience its future. An appeal to the young population of researchers and scientists in the field of folklore for greater development, promotion, and enrichment of the ethnographic films.

- as a media and film genre, ethnographic films should not only maintain their continuity of presentation, but gradually introduce new ethnological and ethnochoreological themes, as well

подобрувања во начинот на снимање.

- постепеното губење на традиционалната култура поради индустријализацијата и технолошката глобализација не треба да означува криза и повлекување, напротив е потребно вмрежување на етнолошките науки и проширување на нивните можности со помош на камера која ќе го забележи, интерпретира и ќе даде уметнички белег на традиционалните елементи од духовните и материјални културни вредности во современиот рурален и урбан фолклор.

- да се зачуваат афрентичните и архаични записи од музички инструментални и вокални интерпретации. Така етнолошкиот филм ќе ги овековечи во својата меморија старите инструменти и архаичното пеење. Радува фактот што во последните децении се повеќе млади го пронаоѓаат својот професионален пат во изучување на традиционалната култура, изучувањето на традиционалните инструменти, традиционалното пеење, традиционалните носии, а со тоа подобро ја запознаваат и ја зачувуваат сопствената традиција.

as technological improvements in the way they are filmed.

- the gradual loss of traditional culture due to industrialization and technological globalization should not signify a crisis and withdrawal; on the contrary, it requires the integration of ethnological sciences and the expansion of their possibilities through the use of cameras that will record, interpret, and artistically represent the traditional elements of spiritual and material cultural values in contemporary rural and urban folklore.

- to preserve authentic and archaic recordings of musical instrumental and vocal interpretations. Thus, the ethnological film will perpetuate in its memory the old instruments and the archaic singing. It's encouraging that in recent decades, more young people are finding their professional path in the study of traditional culture, the study of traditional instruments, traditional singing, traditional costumes, and in doing so, they better acquaint and preserve their own tradition.

БИБЛИОГРАФСКИ РЕФЕРЕНЦИ • REFERENCES

- Јаневски, В. (2011). Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX и почетокот на XX век, *Годишен зборник*, година 2, број 2 (781.972 : 793.31, 151–157), Штип, Р. Македонија: Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за музичка уметност.
- Наумовиќ, С. (2017). Етнографски филм, визуелна антропологија и филмски фестивали у доба хибридних жанрова, постфилмских и постхуманих стваралачких тежњи, *XXVI Меѓународни фестивал етнолошког филма*, (11–45), Белград, Р. Србија: Етнографски музеј у Београду.
- Проле, С. (2018). Сценски приказ на русалиите во ансамблиите од Македонија, *Семинар за традиционална музика и игра зборник на трудови*, број 10 (44–48), Битола, Р. Македонија: НУ Центар за култура – Битола.

Филак, М. и Горишек, Ж. (2016, June 3). *Создавање и презентирање етнографски филмови: практични и етички дилеми во визуелната антропологија*. Retrieved from

<https://etno.pmf.ukim.mk/index.php/eaz/article/view/53>

Filmovi (2022, September 7). Retrieved from <https://umno.mk/filmovi-na-vera-klickova-pionerkata-na-vizuenata-etnologija/>